

ВНЕСОК І. П. СОКОЛЯНСЬКОГО У РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ НА ЗЛАМІ 20-Х рр. ХХ ст.

Стаття присвячена діяльності Івана Панасовича Соколянського – вітчизняного дефектолога, професора, громадського діяча, одного із фундаторів вітчизняної сурдопедагогіки і тифлопедагогіки.

Висвітлено внесок педагога у розвиток вітчизняної педагогічної освіти та виховання сліпоглухонімих дітей, акцентовано увагу на відкритті спеціальних навчальних закладів, організація та управління яких ґрунтувалась на визначеній діячем методичній базі.

У статті доведено, що використання педагогічної системи І.П. Соколянського в освітніх установах відповідала принципам гуманізації, індивідуального підходу, комплексності, стратегічної цілісності, яку використовували у навчанні із дітьми з комплексними вадами.

У дослідженні узагальнено, що Іван Соколянський був одним із перших українських вчених, чия увагу привернули люди з комплексними вадами, а його педагогічна практика спрямовувалася на інтеграцію осіб з особливими потребами у соціальне середовище.

Ключові слова: Іван Соколянський, тифлосурдопедагогіка, комплексні вади, сурдопедагогіка, спеціальні навчальні заклади, педагогічна спадщина.

Постановка проблеми. Дослідження наукової спадщини вітчизняних педагогів, педагогічні розробки їхніх ідей та поглядів допоможуть відродити національну педагогічну думку, забезпечити єдність і спадкоємність поколінь, що в свою чергу додасть сили процесу формування повної, національно свідомої генерації. "Саме персоналія, – зазначає О.В. Сухомлинська, – яку ми повертаємо з небуття, і своїм життям, і своїми ідеями підтверджує рух історії, її мінливості, непередбаченість і вразливість. На наших очах педагог, освітній діяч оживає, персоніфікується, і стає нашим сучасним" [4, с. 46].

Серед видатних діячів у галузі загальної педагогіки та дефектології почесне місце посідає Іван Панасович Соколянський, один із організаторів педагогічної науки та шкільництва в Україні, визначний спеціаліст з питань тифлосурдопедагогіки. Він належав до плеяди тих вітчизняних учених-дефектологів, які займалися як загальними проблемами боротьби з цією хворобою, так і розглядом особливостей пізнавальної діяльності психолого-педагогічних умов організації спеціального процесу навчання дітей з різними психофізичними вадами (глухих, сліпих, спіпоглухонімих). Педагогічні ідеї І. Соколянського високо оцінені представниками різних наукових галузей – філософії, психології та педагогіки. Його наукові праці названі чудом світового знання, єдиним феноменом в історії, перемогою над природою.

Аналіз останніх досліджень. Окремі аспекти спадщини педагога висвітлені у працях вітчизняних вчених, а саме: Н. Коляда [6, с. 278-283], Т. Басилова [1, с. 4-7], Н. Єфименко [2, с. 104], В. Марочко [8, с. 111-123], О. Сухомлинська [3, с. 833-834; 296-302], Г. Хілліга [8, с. 111-123].

Водночас історіографічний огляд засвідчує, що спадщина Івана Соколянського, ще не дістали належної уваги його педагогічні погляди, ідеї, що їх зберігають архівні документи, спеціальні наукові праці, потребує подальшого вивчення його діяльності в освітніх закладах Харкова, Умані, Запоріжжя та ін.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є висвітлення внеску Івана Панасовича Соколянського у розвиток вітчизняної освіти на зламі буремних 20-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Народився Іван Панасович Соколянський 6 квітня 1889 р. в станиці Дінській Краснодарського краю, в українській козачій родині. Початкову освіту здобув у станиці, а педагогічну – в Кубанській учительській семінарії.

Впродовж 1908-1913 рр. навчався в Санкт-Петербурзькому психоневрологічному інституті на педагогічному відділенні природничо-історичного факультету. Його вчителями були відомі вчені І. Павлов, В. Бехтерев, М. Введенський, О. Нечаєв, П. Лесгафт, які визначили психофізіологічні орієнтації подальшої педагогічної та наукової діяльності Івана Соколянського. Ще студентом юнак зацікавився питаннями дефектології. У цьому напрямі він і почав свою педагогічну діяльність: навчаючись в інституті, став викладачем Олександрівського (нині м. Запоріжжя) училища для глухонімих. Згодом працював учителем у школі-санаторії м. Євпаторії.

І.П. Соколянський був небайдужим до проблем розвитку національної школи, навчання дітей з фізичними вадами рідною мовою. До Всеросійського з'їзду діячів виховання, навчання та захисту глухонімих дітей (1910 р.) підготував доповідь "Про навчання українських глухонімих дітей рідній мові", яка не була зачитана на засіданнях, але в 1911 р. її опублікував український журнал "Світло".

Практичну роботу Іван Соколянський розпочав в Умані та Києві, з 1923 р. – у Харкові. Це був час становлення української радянської системи освіти і багато уваги приділялося визначенню ключових завдань педагогіки в суспільстві [7, с. 315]. І.П. Соколянський невтомно працював над теоретичними і практичними проблемами організації соціального виховання дітей в Україні, зокрема його турбувала дитяча безпритульність, ліквідацією якої він займався.

І.П. Соколянський справедливо можна вважати засновником системи освіти дітей з фізичними вадами. Педагог не обмежувався поодинокими питаннями тифлосурдопедагогіки – його праці були

спрямовані на удосконалення всієї системи навчання і виховання аномальних дітей. У Харкові він узявся за організацію "Відділу сліпоглухонімих при педагогічній лабораторії дослідної станції Управління соцвиху". Відтоді розпочав послідовну науково-дослідну роботу. Відкриття закладу мало велике значення не тільки в наданні притулку окремим інвалідам, а й в тому, що тут уперше в світі почалася серйозна науково-дослідна робота в найскладнішій галузі дефектології [10, с. 272]. "Це єдиний свого роду заклад на всю Європу і досліджував він не що інше, як духовне формування людини", повідомила газета "Вісті".

За ініціативою І.П. Соколянського при школі сліпих було організовано спеціальний навчальний заклад – школу-клініку для сліпоглухонімих дітей. Великою заслугою педагога є те, що він створив нову, цілком оригінальну методику, протилежну традиційній. Суть початкової роботи з такими дітьми І.П. Соколянський вбачав не в навчанні їх словесній мові, якою володіють здорові люди, а у "формуванні у сліпоглухонімих дітей так званих побутових навичок і умінь".

Спеціалізовані заклади неодноразово відвідували зарубіжні дослідники. У 1925 р. в місті перебувала делегація вчителів із Франції, Англії та інших країн. Вони широко захоплювалися досягненнями харківських сурдопедагогів. Пізніше Л. Вілсон у своєму дослідженні напише, що "ця школа щодо свого обладнання, педагогічного персоналу та тих результатів, що вона їх досягла, являє собою щось єдине, чого я не бачила в жодній країні... Наслідки, що їх досягла школа, дивовижні". У серпні 1935 р. газети навели позитивні відгуки делегатів Міжнародного конгресу фізіологів, які відзначили, що "клініка є видатним науковим закладом не лише Радянського Союзу, але й світової науки" і "такий інститут, як інститут сліпоглухонімих у Харкові, навряд чи можна знайти де-небудь у світі...".

Аналізував І.П. Соколянський і реальний стан навчально-виховної роботи в школах та викрив деякі серйозні недоліки. Найістотношою прогалиною традиційної системи навчання глухонімих було те, що вона не сприяла вихованню у дітей потреби користуватися звуковою словесною мовою при спілкуванні. Зауваження глухими учнями хоч би й великої кількості мовного матеріалу не приводило до абсолютно надійних і позитивних наслідків.

Центром педагогічної думки в Україні вважався Харків. На початку 1922 р. серед групи викладачів і студентів Інституту народної освіти, що виник в результаті реорганізації університету, виникла ідея створити науково-педагогічний центр, основною метою роботи якого буде "всебічне вивчення дитини як об'єкта виховання" [9, с. 13]. Так з'явився науковий гурток при ХІНО, який згодом злився з науковим товариством при інституті, утворивши педагогічну секцію. Серед дійсних її членів, обраних на установчих зборах 26 лютого 1922 р., був І.П. Соколянський. З наступного року він остаточно пов'язує свою долю з ХІНО, спочатку як викладач дефектології для студентів факультету соціального виховання, а з квітня 1924 р. і до ліквідації інституту в 1930 р. – декан факультету.

Багато сил і часу І.П. Соколянський віддавав роботі на науково-дослідній кафедрі педології при ХІНО, яка була заснована навесні 1923 р. Спочатку Іван Панасович був дійсним членом цієї кафедри, а після перейменування цього закладу у науково-дослідну кафедру педагогіки і організації при ній секції педагогіки особистості (або фізичної дефективності), його було призначено керівником секції [5, с. 382].

Вченого, як і раніше, цікавили методологічні й практичні питання. Його статті, яких протягом 1920-х рр. було опубліковано понад п'ятдесят, зустрічаються у фахових і популярних виданнях того часу: "Шлях освіти", "Радянська освіта", "Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки", "Хрестоматія по детскому движению", "Дитячий рух" та інших.

Розгорнутий на початку 30-х рр. в Україні терор торкнувся й Івана Панасовича: його двічі заарештовували за найпоширенішим у ті часи звинуваченням – за прояви націоналізму. Вперше це сталося 1933 р. – за "належність до української контрреволюційної організації", тоді він відбув декілька місяців тюрми. В 1937 р. його було заарештовано вдруге, і знову за "націоналістичну діяльність". Важливу роль у його звільненні відіграв Максим Горький, який листувався з педагогом і високо оцінював результати його роботи з сліпоглухонімими дітьми.

В умовах, коли наукова діяльність, творчий, незалежний пошук в Україні завмерли, І. Соколянський у 1938 р. приймає запрошення Науково-дослідного інституту спеціальних шкіл і дитячих будинків Наркомосу РРФСР (м. Москва). Там він працював до кінця свого життя як керівник відділу та директор Загорської спеціальної школи-інтернату для сліпоглухонімих дітей.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що І.П. Соколянський в 20-30-ті рр. ХХ ст. зробив вагомий внесок у розвиток вітчизняної педагогіки. На основі вивчення науково-педагогічної літератури та навчально-виховної документації Харківської обласної гімназії-інтернату для сліпих дітей ім. В. Г. Короленка й бесід із працівниками даного закладу і із завідувачем шкільним музеєм Морозовою М.Л., ми дійшли висновків, педагогічні нароби І.П. Соколянського й сьогодні з успіхом використовують у закладах для дітей, що мають певні вади у своєму розвитку.

Помер І.П. Соколянський у Москві 27 листопада 1960 р. Його дослідження продовжили його учні, найвідомішим з яких був А.І. Мещеряков. У 1980 р. – 20 років по смерті – І.П. Соколянському та А.І. Мещерякову за науково-практичні роботи в галузі навчання і виховання сліпоглухонімих присвоєна (посмертно) Державна премія. Появилися публікації про "радянського", "російського" вченого, який зробив видатний внесок у розвиток вітчизняної дефектології, "засновника радянської тифлосурдопедагогіки".

Ознайомлення з педагогічною спадщиною І.П. Соколянського дає нам можливість стверджувати, що концептуальні основи його педагогічної діяльності несуть великий внесок у розвиток вітчизняної

теорії і практики із виховання та навчання сліпоглухих дітей. Наукова система педагога не втратила свого значення для сучасної педагогіки, та має перспективні ідеї які потребують подальшого розвитку. Іван Соколянський автор низки праць і винаходів у галузі тифлотехніки, винахідник конструкції читального пристрою для сліпих дітей, за який був удостоєний Державної премії СРСР у 1980 р. (посмертно).

І.П. Соколянський – один із засновників української школи рефлексології та експериментальної педагогіки, яка здобула світове визнання, але не знайшла свого місця в офіційному підході до педагогіки з позиції марксизму-ленінізму і тому зазнавала жорстокий переслідувань.

Висновки. Іван Панасович Соколянський залишився в історії дефектології як талановитий практик, блискучий теоретик, розробник оригінального методу навчання дітей з втратою зору і слуху, автор низки наукових праць та ряду винаходів з сурдо- і тифлотехніки. Сучасна теорія та практика роботи зі сліпоглухонімими дітьми спирається на роботи та досягнення І. Соколянського. З'являються нові прийоми та засоби навчання, проте ключові принципи його методики стали базисом для сучасної української дефектології, проблема навчання сліпоглухих дітей є надалі дуже актуальною для сучасного світу. З 1949 р. існує міжнародне співтовариство, що координує розвиток досліджень і служб для сліпоглухих у світі, воно оформлене в громадську організацію (1969 р.), число сліпоглухих людей в світі складає біля одного мільйона осіб. У дефектологічній науці відіграв величезну роль І. П. Соколянський – людина складної долі, серцем віддана своїй справі, блискучий учений і практик, умілий організатор, присвятив своє життя допомозі людям, які були позбавлені можливості сприймати всі барви та звуки навколишнього світу.

Використані джерела

1. Басилова Т. А. Иван Афанасьевич Соколянский / А.Т. Басилова // Дефектология. – 1989. – №2. – С. 4-7.
2. Єфіменко Н. В. Иван Панасович Соколянський / Н. В. Єфіменко. – К., 2000. – 104 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 833-834
4. Українська педагогіка в персоналіях. Навчальний посібник. У 2 кн. Кн.2. XX століття / За ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – С. 296-302.
5. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О.В. Сухомлинської. – К.: А.Н.П., 2003. – 68 с.
6. Иваненко А. Моя Мария / А. Иваненко // Всегда в жизни. Воспоминания. – М., 1985. – С. 382.
7. Коляда Н.М. Иван Панасович Соколянський (1889-1960) – теоретик дитячого руху в Україні (20-ті роки XX ст.) / Н. М. Коляда // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті: Зб. наук. пр. / Мін-во освіти і науки України, Дніпропетр. наук. університет ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2008. – Вип. 6. – С. 278-283.
8. Кузьменко Н.Н. Научно-педагогическая интеллигенция в УССР 20-30-х годов: социально-профессиональный статус и образовательно-культурный уровень / Н. Н. Кузьменко. – Донецк: Норд-ПРЕСС, 2004. – С. 315.
9. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1920-1941) / В. І. Марочко, Г. Хілліг. – К.: Наук. світ, 2003. – С. 111-123.
10. Центральный государственный архив высших органов власти и управления Украины (далее – ЦДАВО Украины), ф. 166, оп. 5, д. 753, л. 8; л. 13.
11. Ярмаченко М. Д. История сурдопедагогика / М. Д. Ярмаченко. – М.: Высшая школа, 1975. – С. 272.

Кабанова О.

A CONTRIBUTION OF I. P. SOKOLYANSKIY IS TO DEVELOPMENT OF DOMESTIC EDUCATION ON THE FRACTURE OF 20-TH AGE

The article is devoted activity of Ivan Panasovicha Sokolyanskiy – domestic defektologa, professor, research worker and practical teacher-worker. An author is expose basic factors on which forming and becoming of Ivan Sokolyanskiy was based as a publicman, one of founders of domestic surdopedagogical and tiflopedagogical. The looks of scientist are exposed in relation to the role of public in conditioning for development and support of children with complex defects.

The contribution of teacher is reflected to development of domestic pedagogical education and education of blindeafmutekh children, attention is accented on opening of the special educational establishments, organization and management of which based on a certain a figure methodical base.

It is well-proven in the article, that the use of the pedagogical system I.P. Sokolyanskogo in educational establishments answered principles of humanizing, individual approach, complexity, strategic integrity which was used in studies with children with complex defects.

In research generalized, that Ivan Sokolyanskiy was one of the first Ukrainian scientists, whose notice people came into with complex defects, and him pedagogical practice headed for integration of persons with the special requirements in a social environment.

Key words: *Ivan Sokolyanskiy, tiflosurdopedagogical, complex defects, surdopedagogical, special educational establishments, pedagogical inheritance.*

Стаття надійшла до редакції 18.01.2015